

Студентско учество и благосостојба

ПОВЕЛБА ЗА ПОДОБРА ИДНИНА
ОД
БЛЕНДИ ХОДАИ И ВИКТОРИЈА ПОСТОЛОВСКА

**©2025 Forumi për Ndryshime në Arsim; Форум за образовни промени
(Forum for Educational Change), National Endowment for Democracy (NED)**

Издавач:

ФОП - Форум за образовни промени

Автори:

Бленди Ходаи & Викторија Постоловска

Лектура на англиски јазик:

Бисера Атанасова

Превод од англиски јазик:

Бисера Атанасова

Дизајн:

Рина Абдулаи

Оваа Повелба за студентското учество и добросостојба е изработена со поддршка од Националниот фонд за демократија (НФД) во рамки на проектот „Поттикнување на младинско учество во барање отчетност од јавните институции“.

Содржината на овој документ не треба да се смета дека ги одразува официјалните ставови на Националниот фонд за демократија. Одговорноста за информациите и гледиштата изразени во оваа публикација целосно лежи кај автор/ите.

СОДРЖИНА

ПРЕАМБУЛА	4
1. Вовед	5
СТУДЕНТСКО УЧЕСТВО	7
1. Организација на финансиите во полза на студентите	9
2. Заштита на студентските тела и претставници од политички и надворешни влијанија	12
3. Поттикнување редовна и транспарентна комуникација со студентските тела и претставници	14
4. Воспоставување правнообврзувачки рамки што го дефинираат и штитат студентското учество во академското управување и процесите на донесување одлуки	17
5. Вклучување на студентски претставници во сите високи тела на академската заедница и охрабрување на нивното право на глас и придонес на седници со наставен кадар и универзитетски сенати	19
СТУДЕНТСКА БЛАГОСОСТОЈБА	21
1. Благосостојба на ментално и емоционално ниво	22
2. Физичка благосостојба	24
3. Социјална благосостојба	25
4. Студентски стандард	27
ЗАКЛУЧОЦИ	29

Преамбула

“Не е учењето полнење гум, туку будење на жар.”

-Plutarch

Високото образование на Балканот е сад кој е капка пред претекување. Високообразовните институции на Балканот, заслепени од корупција и политики на одмазда, се претворија во огниште на некомпетентност кое навлегува во секоја пора на балканскиот систем, неговите политики, како и длабоко всадениот менталитет. Ова се столбови на едно општество за кое иднината тешко би засјаела.

Веројатно сето ова ќе ви звучи песимистички, но ве молиме да земете предвид дека овие ставови ги изнесуваат двајца претставници на една генерација која сведочела на подемот и падот на сомнителни политички инсталации, шокантни пресуди за сексуални експлоатации на студентки од страна на професори, протести поттикнати од разорни трагедии, како и неподнослива честота на корупција во академските заедници. Сосема очекувано е дека секој што ќе го прочита овој предговор (а, особено студентите), ќе добие чувство на нелагодност и скептичност; сепак, многу студенти денес си го бараат своето место во еден систем кој често ги исклучува од процесот на носење одлуки, па не е ништо чудно што уште од самиот почеток тие се колебаат дали воопшто да веруваат во подобро утре. Меѓутоа, минатите генерации сè уште сметаат дека сегашните генерации се единствените гласници на промена и веруваат дека единствените кои можат да го пренасочат наративот се токму оние кои сè уште учат за него. Учениците, оние кои учат, се и оние кои ќе го поплочат патот на иднината на овој регион и нивните одлуки се оние кои ќе одредат дали нашите земји ќе направат прогрес или регрес. Тунелот можеби и не бил нивен избор, но светлината на крајот од него и тоа како е во нивни раце.

Така, Форумот за образовни промени, преку гласовите на Бленди Ходаи и Викторија Постоловска, им ја подарува оваа повелба на студентите како прирачник за подобра иднина. Оваа **Повелба за студентското учество и благосостојба** е декларација дека студентите повеќе не смеат да бидат пасивни набљудувачи во нивното образование, туку активни учесници. Студентските собранија, кои треба да им служат на интересите на студентите, многу често се под влијание на надворешни сили. Студентските домови, кои треба да бидат безбедни и

достоинствени живеалишта, многу често се запоставени. Поддршката за менталното здравје, која треба да е приоритет, е третирана како нешто на кое сите се секаваат дури отпосле. Наместо да се чувствуваат охрабрани, студентите се оставени да талкаат низ еден образовен систем кој воопшто не им служи ним. Според ова, оваа повелба претставува залог дека секој студент во Северна Македонија ќе добие право на глас во управувањето, пристап до безбедно и достоинствено домување, како и право на образование чии приоритети се и академски успех, и лична благосостојба. Во јадрото на оваа повелба е сознанието дека секој еден систем кој ги игнорира своите студенти е систем осуден на пропаст. Оваа повелба не е само документ, туку пресвртна точка и ветување дека студентите повеќе нема да бидат запоставувани. Предизвикот кој им останува на универзитетите, креаторите на политики и студентските водачи е да преземат одговорност во градењето на образовен систем кој е поправичен, посилен и кој ги става студентите во централен план.

1. Вовед

Главната цел на оваа **Повелба за студентското учество и благосостојба** е да ги разбереме најгорливите прашања со кои се соочуваат академските заедници во регионот, како и факторите што ги активираат, односно ја продлабочуваат кризата, и да предложиме стратегии за нивно надминување. Сепак, овие прашања се длабоко системски и не зависат секогаш од конкретни чинители или институции, поради што нашата стратегија е да ги третираме како поврзани делови од една поголема целина, а не како изолирани проблеми чие евентуално решавање би било доволно да го спаси високото образование од целосен распад. Проблемите со кои се соочуваат студентите денес се истите со кои ќе се соочуваат и нивните деца; станува збор за општествен проблем, и само преку колективна свест и ангажман на целото општество може да обезбедиме позитивен исход. Повторувањето на истите грешки веќе не смее да се дозволи.

Студентските домови, замислени како функционални простори за млади академски граѓани, денес често се симбол на занемареност, пренатрупаност и, во некои случаи, услови недостојни за живеење. Ова претставува едно од највидливите и најболни прашања во академската заедница. Студентите се приморани да живеат во рунирана инфраструктура, со повремено греење, несоодветни санитарни услови и недоволна безбедност – што создава средина која е не само физички

напорна, туку и психолошки исцрпувачка. За многумина, изнајмувањето приватни простори претставува преголем финансиски товар, оставајќи ги заглавени во систем што на студентското домување гледа како на споредна грижа, наместо како на основно човеково право. Последиците од овие услови се подалекусежни од само обична неудобност. Нестабилноста во домувањето води до хроничен стрес кој сериозно го нарушува фокусот, мотивацијата и академскиот успех на студентите.

Менталното здравје е уште една област во која регионот на Западен Балкан покажува сериозни слабости – како во разбирањето, така и во третманот. Универзитетските студенти не се соочуваат само со академски обврски, туку и со економски и лични предизвици за кои речиси и да нема системска поддршка. Дури и кога постои волја да се побара помош, длабоко вкоренетата стигма значи дека тоа ретко се претвора во вистинска помош. проблемот станува уште поизразен кога ќе согледаме дека постои и драстичен пораст на анксиозност, депресија и прегорување – состојби што често се доживуваат и третираат како лични слабости, наместо како симптоми на еден нефункционален систем. Успехот во образованието често се мери преку способноста за издржливост, наместо преку квалитетот на развојот на умот, па така, многу студенти се само притиснати до своите крајни граници без да се земе предвид нивното психолошко здравје.

Студентите и понатаму се исклучени од процесите на одлучување, дури и кога активно се обидуваат да ги изразат своите ставови и загрижености. Наместо да функционираат како демократски форуми за застапување, студентските организации и собранија се претворени во дувла за политичко влијание и манипулација. Во нив често се вгнездени надворешни интереси – од политички партии, до универзитетски администрации и други групи што не делуваат во интерес на студентите. Ваквата состојба резултира со замолкнување на автентичниот отпор, а иницијативите за реформи се игнорирани, задушени или инструментализирани за одржување на „статус-квото“. Обидите да се преиспита или предизвика ваквиот систем наидуваат на бирократски пречки, заплашувања, па дури и отворени одмазднички реакции.

Најсериозната последица од сите овие состојби е постепеното уривање на стандардот на самото високо образование. Универзитетите се заглавени во застарени наставни програми, недоволно финансирање и култура на академска стагнација, наместо да бидат места каде се

поттикнува критичко размислување и креативност. Можностите за истражување се ограничени, професорите се преоптоварени, а академскиот интегритет е поткопан од корупција во администрацијата и оценувањето. Многу дипломирани студенти имаат чувство дека се неподготвени за пазарот на труд и дека повеќе мораат да се потпрат на врски отколку на своите вештини. Во ваков систем, високото образование престанува да биде алатка за отворање можности и станува механизам за одржување на нееднаквост и апатија.

Решението, пак, не лежи во козметички промени, туку во суштинско преиспитување на тоа што значи квалитетно високо образование. Потребна е приоритизација на студентското домување, интегрирање на услуги за ментално здравје во образовните институции, отстранување на политичките влијанија од студентските тела и темелна реформа на образовниот процес преку реални инвестиции во истражување и настава. Без овие структурни промени, системот ќе продолжи да ги разочарува луѓето кои требаше да ги поддржи – лишувајќи ги од глас, можности и капацитет да го обликуваат сопствениот живот.

СТУДЕНТСКО УЧЕСТВО

За да ја разбереме итноста на тоа да се преобрази концептот на „студентско учество“ во високообразовните институции на Западниот Балкан, најпрво мораме да дефинираме што всушност значи тој концепт, зошто воопшто треба да постои и зошто е клучно да биде одржлив. Под „студентско учество“, се подразбира активно вклучување на студентите во образовниот процес – како во рамките на амфитеатрите, така и надвор од нив. Тоа значи преземање на образованието во нивни раце и на формално, и на неформално ниво. Кога велíme „формално“ студентско учество, мислиме на улогата и влијанието што студентите го имаат во академските околности, било да е тоа застапување на нивните права, барање транспарентност од академските власти или пак инсистирање на квалитет и образложување од страна на професорите и содржините што им се презентираат како релевантни, но и начинот на кој тие содржини се презентираат. Од друга страна, пак, кога велíme „неформално“ учество, тука се вклучуваат сите дополнителни активности кои студентите ги преземаат надвор од академскиот простор – без разлика дали тие се директно поврзани со нивните студии или произлегуваат од потребата за развој на критичката мисла. Учесството може да се манифестира на различни начини: преку организирани студентски тела,

преку вербален придонес, писмени рефлексии, проектни работи или учество во воннаставни активности. Постојат неколку форми на формално студентско учество, кои ќе бидат предмет на подетално разгледување во оваа повелба. Студентите можат формално да учествуваат на повеќе начини: едниот е преку студентски тела и граѓански организации, а другиот е преку волонтерско или професионално вклучување во работата на други организации. Многу влијателни мислителите низ историјата го нагласиле фактот дека образованието не треба да биде пасивен процес на пренесување знаење, туку интерактивно, демократско и трансформативно искуство. На пример, американскиот филозоф и психолог Џон Дјуи го гледал образованието како темел на демократијата, место во кое студентите не учат само содржини, туку и практика на демократско делување¹. Според Дјуи, учеството е етички императив; студентите кои активно се вклучуваат во академската средина развиваат критичко размислување, колективна одговорност и способност да ги преиспитуваат постоечките структури на моќ.

ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА студентското учество во академиите на Балканот не е доволно активно, распространето ниту поддржано, што доведува до неусогласено делување меѓу академијата и студентите;

ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА системските пречки им оневозможуваат на студентите целосно да ги изразат своите права, и формално и неформално, и покрај тоа што студентската ангажираност теоретски се признава како клучен демократски принцип;

ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА многу студенти чувствуваат демотивација за учество поради крутите хиерархии на академиите, недостигот од институционална поддршка за иницијативи предводени од студенти, како и слабите канали за суштински дијалог помеѓу студентите и факултетите;

ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА недовербата на академскиот кадар кон иницијативите предводени од студенти, нивните лични коментари, предлози за подобрување и правото на жалба исто така претставуваат сериозна пречка;

Форумот за образовни промени ги ПОВИКУВА академските институции низ целиот Балкан да преземат конкретни мерки со кои ќе се гарантира унапредување на студентското учество, вклучувајќи, но не ограничувајќи се на:

¹Џон Дјуи (Демократија и образование, 1916)

1. Организација на финансиите во полза на студентите

Општопознато е дека повеќето универзитети на Западен Балкан се соочуваат со ограничена финансиска автономија и делумно се потчинети на Министерствата за образование кога станува збор за нивното финансиско функционирање и организација. Сепак, тие сè уште уживаат одредена доза на самоодржливост, бидејќи таксите и даноците што студентите ги плаќаат за студиите легнуваат директно на сметките на универзитетите. Затоа, може да се каже дека, без разлика колку и да е фрагментиран дијалогот помеѓу министерствата и универзитетите, секогаш ќе постои објективно чувство на сигурност кога станува збор за финансиската одржливост на универзитетите и факултетите. Меѓутоа, начинот на кој универзитетите управуваат со финансиските ресурси, како го распределуваат приходот и кои инвестиции ги приоритизираат – сето тоа останува сериозен предизвик. Моментално, повеќе од 75% од буџетите на универзитетите се насочени кон плати на професори и договорни услуги, оставајќи многу малку средства за поддршка на студентите, подобрување на инфраструктурата и академски развој. Овој дисбаланс отвора суштински прашања за финансиската ефикасност и за тоа дали универзитетите навистина ги ставаат потребите на студентите во фокусот на своите буџетски одлуки. Финансиски модел кој е ориентиран кон студентите мора да се заснова на транспарентност, пристапност и ефикасно користење на ресурсите, со цел универзитетските финансии навистина да ги служат студентските интереси. Воведувањето транспарентни буџетски процеси што активно ги вклучуваат студентите во носењето финансиски одлуки е клучен чекор кон одговорно распределување на средствата и намалување на несовесното работење и неефикасноста. За да се намалат економските бариери со кои се соочуваат студентите, високото образование треба да биде бесплатно и признаено како основно човеково право, а не како привилегија или луксуз достапен само за оние што можат да си го дозволат. Универзитетите мора да функционираат според принципот дека образованието е јавно добро и да се погрижат финансиските ограничувања да не претставуваат пречка за пристап до квалитетно учење. Проширувањето на можностите за вработување на кампусите и понудите на платена пракса ќе им овозможи на студентите поголема финансиска сигурност и ќе ја намали нивната зависност од надворешна поддршка. Инвестирањето во дигитални библиотеки и отворени образовни ресурси, пак, ќе ги намали (скриените) трошоците поврзани со учебници и академски материјали, со што ќе се ублажат финансиските оптоварувања.

Нашето најново истражување за **потрошувачката кошничка на студентите**² покажа дека, во просек, еден студент кој посетува државен универзитет во Северна Македонија му се потребни приближно **10 535 евра** за да ги заврши четирите години додипломски студии. Оваа проценка ги опфаќа основните трошоци како школарина, студиски материјали, сместување, храна, рекреативни активности и други неопходности. Овие наоди го потенцираат **значителниот финансиски товар** што паѓа врз студентите и ја истакнуваат итната потреба од политики кои ќе ја унапредат пристапноста, транспарентноста и механизмите за финансиска поддршка во рамките на универзитетите.

Универзитетите, исто така, треба да насочат средства и кон подобрување на менталното здравје преку понуда за бесплатни или поевтини советувашишта и програми за добросостојба, но и кон стекнување на финансиска писменост кај студентите. За да се одржат овие напори, институциите можат да воведат мерки за штедење, како што се енергетски-ефикасно функционирање на кампусите и поедноставени административни процеси, при што, потоа, заштедените средства би се употребиле за иницијативи насочени кон студентите. Со примена на вакви стратегии, универзитетите имаат можност да создадат академска средина која е поинклузивна и која повеќе ги поддржува студентите, без да ја загрози нивната финансиска стабилност. Понатаму, универзитетите мора да престанат и со експлоататорски финансиски практики кои ги третираат студентите како извори на приход, вклучувајќи неправедни казни, прекумерни школарини и предаторски такси маскирани како „административни трошоци“. Со фокус на пристапноста и отчетноста, универзитетите можат да создадат поправеден финансиски систем кој го става студентскиот успех пред институционалниот профит. Лесно е човек да се почувствува обесхрабрен кога станува збор за финансиска организација или пак за подготвеност да го поддржи процесот на прилагодување на системот кон потребите и благосостојбата на студентите. Сепак, со вложување труд и подготвеност за дискусија околу комплексни прашања од двете страни, секој проблем може да се надмине. Иако сложеноста на финансиското управување во високото образование може да изгледа застрашувачки, суштинските реформи се можни преку конструктивен дијалог, институционална посветеност и политики засновани на реални решенија. Универзитетите и носителите на одлуки

² Рамадани, А. (2024). Студентска кошничка, Форум за образовни промени.

мора да покажат искрена волја да се вклучат во дијалог со студентите, да ги слушнат нивните грижи и да развијат одржливи финансиски структури кои служат во интерес на академската заедница.

Затоа, Форумот за едукативни промени бара:

- Да се воспостави Независен фонд за инвестирање во високото образование со цел да се унапреди финансиската автономија на универзитетите, финансиран од Министерството за образование и наука, фондови, алумни, компании и проекти, при што ресурсите ќе се распределуваат врз основа на проценка на потребите и бројот на запишани студенти;
- Да се легализира студентската работа преку овозможување на редовните студенти да работат со скратено или полно работно време за време на студиите, со цел да се обезбеди финансиска стабилност и да се намали зависноста од надворешни извори на приход;
- Да се диверзифицираат универзитетските инвестиции во инфраструктура преку обезбедување средства од Светската банка, Европската комисија и други извори, за модернизација на кампусите и зголемување на енергетската ефикасност, правејќи ги поодржливи и поеколошки;
- Високото образование да биде бесплатно и признато како фундаментално човеково право, со што јавните универзитети ќе бидат целосно финансирани од државата и достапни за сите студенти, без разлика на нивната финансиска состојба.

UNTIL THEN, THE CHANTING CONTINUES...

UNIVERSITIES OUGHT TO STOP STEALING FROM THE STUDENTS.

UNIVERSITIES OUGHT TO START INVESTING IN THEM.

UNIVERSITIES OUGHT TO STOP STEALING FROM STUDENTS.

UNIVERSITIES OUGHT TO INVEST IN THEM.

2. Заштита на студентските тела и претставници од политички и надворешни влијанија

Универзитетите мора да се погрижат студентските тела и нивните претставници да останат недопрени од политички и надворешни влијанија, со цел да се заштитат академскиот интегритет, интересите на студентите и демократските принципи во функција на високото образование. Доста често се случува одредени надворешни чинители – политички партии, владини институции, организации или групи од приватен интерес, особено Ректоратот и деканите – да се обидуваат да манипулираат со студентските управни организации за да си ги остварат сопствените агенди и со ова ја загрозуваат автономијата на студентското учество и нивната можност да носат одлуки. Овие интервенции ја загрозуваат легитимноста на студентските претставништва, ја нарушуваат довербата во универзитетските институции и го одвлекуваат фокусот од горливите студентски прашања како академските политики, финансиската поддршка и благосостојбата на кампусите. За да се спречи ова, универзитетите треба да воспостават строги политики што забрануваат политичко финансирање, лобирање или принуда при студентските избори и процесите на одлучување. Сите видови на финансиска поддршка или спонзорство на студентските организации мора да бидат изведени со целосна транспарентност и отчетност; само така ќе се осигураме дека средствата се користат исклучиво за иницијативи водени од студентите, а не за надворешни интереси. Постојат документирани случаи каде ректори и декани криеле буџети наменети за студентите поради лични или политички конфликти со нивните претставници. Ваквите постапки не само што ја поткопуваат финансиската автономија на студентските тела, туку создаваат и опасен преседан каде што универзитетската управа може да попречува студентски иницијативи врз база на лични несогласувања. Дополнително, постојат јасни повреди на студентската автономија во процесите на одлучување, како што е случајот со Универзитетот во Тетово и Универзитетот „Св. Апостол Павле“ во Охрид, каде што ректорската управа самоволно одлучува кој ќе биде студентски лидер, целосно игнорирајќи ги демократските изборни процеси. Оваа практика на „**ректоризација**“³ на студентското управување фундаментално им противречи на принципите на студентското организирање и

³ „Ректоризација“ се однесува на праксата на универзитетските ректорати да вршат контрола врз студентското управување со директно назначување студентски претставници, манипулирање со избори или попречување на автономијата на студентските тела.

партиципативната демократија, со што студентските тела се претвораат во институции кои делуваат како „гумен печат“ во служба на административните интереси, наместо да ги застапуваат потребите на студентите. Ваквите авторитарни интервенции го обесхрабруваат активизмот, ги замолчуваат независните студентски гласови и создаваат клима каде секое несогласување е проследено со санкција. Овие практики мора изречно да бидат осудени и спречени преку строги регулативи и институционални механизми кои ќе го заштитат студентското управување од ректорски или политички влијанија. Универзитетите постојат заради студентите – без нив, тие ја губат својата суштинска цел. Како најголема и најважна заедница во високото образование, студентите мора да имаат непречен пристап до ресурсите што се наменети за нивниот развој, учество и лидерство.

Националното студентско тело (НСТ) треба да воспостави и **Работна група** за надзор и следење на студентското управување на членовите на универзитетските студентски собранија низ државата, со цел да се обезбеди фер избор на претставници без несоодветен притисок од политички или надворешни субјекти. За дополнително зајакнување на студентската автономија, студентските лидери мора да бидат опремени со знаења и алатки за да се спротивстават на надворешни манипулации. Ова може да се постигне преку сеопфатни обуки за етичко лидерство, медиумска писменост и политичка неутралност, со што студентите ќе научат да препознаваат и спречуваат присилни тактики што ја загрозуваат нивната независност. Поттикнувањето отворен, демократски дијалог меѓу студентите – без надворешно мешање – ќе придонесе за култура на самоупраување, критичко размислување и активно граѓанство. Дополнително, универзитетите мора јасно да се спротивстават на какви било обиди за инфилтрација во студентските организации преку скриено финансирање или неофицијално политичко влијание со цел насочување на студентското раководство во одреден правец. Со заштита на студентското управување од политички и странски влијанија, универзитетите ќе ги зајакнат принципите на академска слобода, ќе поддржат независно лидерство и ќе се осигураат дека студентските организации остануваат фокусирани на вистинските потреби на своите колеги. Вистински автономните студентски тела се клучни не само за заштита на студентските права, туку и за негување на една средина во која ќе можат да постојат различни перспективи без ризик од загрозување од страна на надворешни влијанија.

Затоа, Форумот за образовни промени бара:

- Усвојување строги политики што забрануваат политичко финансирање, лобирање или присила во студентските избори и одлучувачките процеси. Вака, ќе бидеме сигурни дека студентското управување останува независно и дека ги застапува исклучиво студентските интереси;
- Имплементација на регулаторни заштитни мерки и институционални механизми што ќе го заштитат студентското управување од влијанието на ректоратите или од други политички структури. Вака, ќе спречиме надворешни чинители да се мешаат во одлуките на студентите;
- Обезбедување финансиска автономија на буџетот наменет за Универзитетските студентски собранија (УСС), со цел да се намали зависноста од деканите и ректоратите и да им се овозможи на студентските тела самостојно да ги распределуваат ресурсите според нивните приоритети;
- Формирање на Работна група на НСТ која ќе го надгледува, следи и заштитува интегритетот на студентското управување низ универзитетите и ќе се осигура дека изборите се спроведуваат на начин кој е фер, транспарентен и без надворешни притисоци.

UNTIL THEN, THE CHANTING CONTINUES...

STUDENTS ARE NOT YOUR PAWNS.

THEY ARE YOUR FUTURE LEADERS.

STUDENTS ARE NOT YOUR PAWNS.

THEY ARE YOUR FUTURE LEADERS.

3. Поттикнување редовна и транспарентна комуникација со студентските тела и претставници

Универзитетите мора да ја стават како приоритет редовната и транспарентна комуникација со студентските тела и претставници, со цел да изградат доверба, поттикнат одговорност и промовираат ефикасно донесување одлуки. Недостигот од отворен дијалог помеѓу универзитетската администрација и студентите често води до недоразбирања, незадоволство и отуѓеност од институционалните процеси. Кога универзитетите активно ги вклучуваат студентите во дискусии, тие создаваат поинклузивна и поодговорна академска средина.

Сепак, многу институции не успеваат да воспостават структурирани канали на комуникација, оставајќи ги студентите недоволно информирани за клучни промени во политиките што директно влијаат на нивното образование, финансиска поддршка и живот на кампусот. За да се реши овој проблем, универзитетите треба да воспостават јасни механизми за континуиран дијалог, како што се редовни јавни средби, студентски форуми и дигитални платформи преку кои студентите ќе можат да ги изразат своите грижи и да добијат навремени одговори. Транспарентноста треба да биде основен принцип. Само така ќе се обезбеди пристап до сите финансиски извештаи, нацрт-политики и процеси на одлучување што го обликуваат академското искуство на студентите. Универзитетите во Северна Македонија и регионот треба да го следат примерот на бројни земји-членки на ЕУ, како што се Естонија, Франција, Шведска и Финска, каде што состаноците на универзитетските сенати се пренесуваат во живо за да се обезбеди целосна транспарентност. Преку овие јавни преноси, студентите можат директно да ги следат дискусиите, да ги разберат институционалните приоритети и да увидат како политиките влијаат врз нив – и сето тоа да го следат во живо. Усвојувањето на вакви практики ги елиминира старите навики на тајност и им овозможува на студентите да сведочат како највисоките тела во нивната институција носат одлуки. Ваквото ниво на отвореност ќе ги трансформира студентите од пасивни приматели на универзитетски политики во активни учесници кои можат да бараат одговорност од носителите на одлуки. Понатаму, универзитетите треба да обезбедат механизми преку кои студентите можат да поднесат прашања или мислења пред секое значајно гласање. Така, ќе бидеме сигурни нивниот глас е слушнат во сите процеси на управување.

Со напредокот на дигиталната трансформација во образованието, универзитетите мора да ги модернизираат комуникациските канали за да обезбедат постојан и достапен ангажман на студентите. Ова може да се постигне преку создавање на посебни студентски портали каде редовно ќе се објавуваат клучни политики, финансиски извештаи и одлуки на универзитетот; користење на вештачка интелигенција и мобилни апликации за брзо одговарање на студентски прашања; развивање на социјални медиуми, електронски билтени и студентски информатори со ажурирања за школарини, академски политики и развој на кампусот. Овие дигитални алатки не само што ја прават комуникацијата

поефикасна, туку и создаваат можност студентите да се информираат без пречки во пристапот.

Покрај набројаните структурни реформи, универзитетите мора да прифатат и култура на отвореност во која студентите ќе бидат третирани како рамноправни засегнати страни во управувањето со институциите. Тоа значи да се обезбедат јасни образложенија за донесените политики и да се одговори на студентските прашања навремено и конструктивно. Без транспарентност и директна комуникација, учеството на студентите станува симболично наместо суштинско, со што се ослабува институционалната доверба и ангажираноста. Универзитетите што не успеваат да го адресираат овој проблем ризикуваат да ги отуѓат своите студентски заедници, а, така, сè што прават е зајакнување на бирократската отуѓеност и загрозување на квалитетот на образованието. Универзитетите што даваат приоритет на транспарентноста и инклузивноста создаваат поангажирани, позадоволни и академски поуспешни студентски популации. **Затоа, Форумот за образовни промени бара:**

- Јавни преноси во живо на Сенатските состаноци на државните универзитети, со цел студентите директно да ги следат процесите на донесување одлуки, финансиските дискусии и промените во политиките што влијаат на нивното образование. Ова ќе обезбеди целосна транспарентност и ќе ја елиминира тајноста во универзитетското управување;
- Универзитетите мора да воспостават редовни јавни средби помеѓу деканите, ректорите и студентите на секој факултет; на тој начин, ќе се обезбеди структуриран простор за дискусија за институционалните приоритети, адресирање на студентските грижи и заедничко обликување на иднината на нивниот факултет или универзитет. Овие средби треба да бидат задолжителни и јавно документирани за да заживее отчетноста;
- Универзитетите мора да создадат и спроведат цврсти механизми за заштита на „свиркачите“, т.е. студентите кои пријавуваат злоупотреба на моќ од страна на професори, корупција или прекршување на академски стандарди. Треба да се воспостават јасни анти-репресивни политики за да се заштитат студентите што откриваат вакви прекршувања;

- Универзитетите мора да воспостават достапни, безбедни и анонимни дигитални платформи за пријавување академски неправилности, институционални пропусти, проблеми со инфраструктурата и грижи поврзани со студентската благосостојба, како и поднесување поплаки до студентскиот правобранител. Ова ќе обезбеди транспарентност, отчетност и непристрасна постапка за решавање на студентските поплаки.

UNTIL THEN, THE CHANTING CONTINUES...

WE DON'T NEED CLOSED DOORS.
WE NEED OPEN DIALOGUE.

WE DON'T NEED SILENCE.
WE NEED ACCOUNTABILITY.

WE DON'T NEED CLOSED DOORS.
WE NEED OPEN DIALOGUE.

WE DON'T NEED SILENCE.
WE NEED ACCOUNTABILITY.

4. Воспоставување правнообврзувачки рамки што го дефинираат и штитат студентското учество во академското управување и процесите на донесување одлуки

Министерството за образование и наука, заедно со Националното студентско тело, мора да воспостави правнообврзувачки рамки што ќе го дефинираат и заштитат студентското учество во академското управување и процесите на донесување одлуки, за гласот на студентите да биде формално признат и обезбеден. Без јасни правни заштити, студентското учество останува недоследно, подложно на административна дискреција или лесно игнорирано во моменти на криза. Добро структурираната правна рамка гарантира дека студентските претставници ќе имаат институционализирана улога во креирањето политики поврзани со академските прашања, финансиското управување, животот на кампусот и поширокото универзитетско управување. Новиот Закон за студентско

организирање, изготвен од Националното студентско тело, мора да биде усвоен во Парламентот за да се институционализира првото Национално студентско тело, формирано во април 2024 година.

За да се постигне ова, универзитетите и креаторите на политики во образованието мора да развијат и спроведат регулативи што ќе го наложат студентското претставништво како задолжително во клучните тела за донесување одлуки, како што се универзитетските сенати, факултетските совети и буџетските комисии. Најважно од сè е институционализирањето на новоформираното Национално студентско тело во легислативата. Овие регулативи мора јасно да ги дефинираат правата и одговорностите на студентските претставници, обезбедувајќи им еднаков пристап до информации, право на глас каде што е соодветно, и заштита од репресии при застапување на студентските интереси. Дополнително, студентското учество мора да биде признаено во рамките на Европскиот систем за пренос и акумулација на кредити (ЕКТС), со што ќе се обезбеди академско признание за студентите ангажирани во управување, застапување и организациски активности, со што ќе се поттикне поголема вклученост. Мора да се воспостават механизми за отчетност за да се спречи администрацијата да ги поткопува студентските права, како и да се поттикне создавањето на независни надзорни тела и правни средства за студентите чии права се прекршени.

Освен промените во политиките и законодавството, универзитетите мора да ги опремаат студентските претставници со знаења и вештини за ефективно учество во управувањето. Редовни обуки за управување, преговарање и застапување мора да бидат достапни за сите студентски претставници за да се зајакне нивната способност за ефективно учество во процесите на одлучување. Исто така, универзитетите мора да промовираат транспарентност, обезбедувајќи дека сите студентски управни структури функционираат отворено, со јавно достапни записници од состаноци, нацрт-политики и финансиски извештаи. Ова ќе ја зајакне довербата меѓу студентите и универзитетското раководство и ќе ја потврди легитимноста на студентското претставување. Со воспоставување правнообврзувачки рамки што го штитат студентското учество во управувањето, универзитетите ќе го надминат симболичниот ангажман и ќе осигураат дека студентите стануваат активни партнери во обликувањето на нивната академска средина. Систем во кој студентските гласови се структурно вградени води кон подобро донесување одлуки,

посилно владеење на демократијата на кампусите и високообразовен систем кој навистина им служи на студентите. **Затоа, Форумот за образовни промени повикува на:**

- Усвојување на Законот за студентско организирање, со кој Националното студентско тело ќе се институционализира како единствен претставнички орган за сите универзитетски студентски собранија во државата, обезбедувајќи формално признание, автономија и правна заштита за студентското управување;
- Интеграција на студентскиот активизам во институционалната рамка преку признавање на студентското учество во управување, застапување и организациски ангажман преку Европскиот систем за пренос и акумулација на кредити (ЕКТС), со што активизмот ќе се вреднува како дел од академскиот и граѓанскиот развој.

UNTIL THEN, THE CHANTING CONTINUES...

WE ARE NOT GUESTS AT THE TABLE.
WE ARE HERE TO DECIDE.

WE ARE NOT GUESTS AT THE TABLE.
WE ARE HERE TO DECIDE.

5. Вклучување на студентски претставници во сите високи тела на академската заедница и охрабрување на нивното право на глас и придонес на седници со наставен кадар и универзитетски сенати

Согласно Законот за високо образование, член 93, став (9), „претставниците на студентите учествуваат со не помалку од 10%, а не повеќе од 15% од вкупниот број членови на Универзитетскиот сенат“⁴. Иако оваа одредба формално гарантира студентско застапување во највисокото управно тело на универзитетите – Универзитетскиот сенат – во пракса, студентското учество често останува симболично, а не суштинско.

Исклучително многу често се случува студентските претставници да бидат избирани според нивната политичка лојалност или подготвеност

⁴ Министерство за образование и наука (2018). Закон за високото образование.
<https://mon.gov.mk/stored/document/Zakon%20za%20visokoto%20obrazovanie%20NOV.pdf>

да молчат и климаат со глава на состаноци, наместо според нивната способност и желба да ги застапуваат различните и постојано променливи интереси на студентите. Ова ја претвора улогата на Сенатот во перформативна, каде што студентите седат на масата, но нивниот глас е замолкнат, а нивните потреби – игнорирани или минимизирани.

Сенатот е тело каде што се носат клучните одлуки за академските прашања, финансиското планирање, развојот на универзитетот и студентскиот живот. Затоа, гарантирањето дека гласот на студентите е не само присутен туку и моќен во овој простор е не само демократско право, туку и неопходност за транспарентно, инклузивно и отчетно академско управување.

За да се прекине циклусот на поставување послушни и политички подобни студенти, Форумот за образовни промени предлага воведување на јасен механизам за демократска отчетност. На секои два месеци, студентите членови на Универзитетскиот сенат би биле обврзани да учествуваат во т.н. „часови на отчетност“ – јавни сесии за известување пред Универзитетското студентско собрание. Овие сесии би функционирале по принципот на надзорна расправа, каде што студентските сенатори јавно би ги презентирале своите активности, ставови и придонеси во рамки на Сенатот.

Доколку по овие сесии членовите на Собранието сметаат дека сенаторите не ги застапуваат интересите на студентите, дека биле неактивни или постапиле спротивно на вредностите на независното застапување, тие би можеле да покренат иницијатива за недоверба. По изгласување на недоверба, студентскиот сенатор би бил разрешен и заменет преку транспарентна и демократска постапка.

Со ваков пристап, студентските претставници добиваат нова улога, различна од досегашната пасивна. Тие ќе станат активни, овластени и постојано одговорни пред оние што ги избрале, а нивното лидерство ќе биде засновано на вредностите на учество и демократија. **Затоа, Форумот за образовни промени бара:**

- Студентските членови на Сенатот да бидат демократски избрани, а не поставувани од страна на универзитетски тела или политички структури, преку отворен и транспарентен процес во кој ќе учествуваат сите засегнати страни;

- Воведување на „Часови на отчетност“ на секои два месеци, каде студентските сенатори јавно ќе известуваат за својата работа пред Универзитетското студентското собрание и ќе може да се изгласа недоверба доколку не ги исполнуваат своите обврски.

UNTIL THEN, THE CHANTING CONTINUES...

NO MORE SEATS WITHOUT A SAY.

????WE??DECIDE??WE??LEAD??WE??STAY??

????NO??MORE??SEATS??WITHOUT??A SAY??

????WE??DECIDE??WE??LEAD??WE??STAY??

СТУДЕНТСКА БЛАГОСОСТОЈБА

За да разбереме колку е итно да ја ставиме студентската благосостојба во преден план во контекст на реформите во високото образование во Западниот Балкан, прво мора да разјасниме што всушност значи „студентска благосостојба“ и колку е важно да се придржуваме кон нејзините принципи. Во академски контекст, студентската благосостојба се однесува на општата физичка, ментална, интелектуална, финансиска и социјална благосостојба на студентите. Студентите можат да напредуваат само кога се запазени сите холистички услови, а не само кога немаат болести или стресови во нивниот живот. Поддршката на менталното здравје, безбедното сместување и ефективниот превоз, финансиската стабилност, здравиот начин на живот, социјалната инклузија и задоволителните образовни можности се дел од ова. Студентите не се само учесници во наставниот процес – тие се и граѓани со емоционални потреби, со лични предизвици и обврски во вистинскиот свет. Затоа е длабоко погрешно да се фокусираме исклучиво на квалитетот на образованието кое го добиваат и да го игнорираме фактот дека и тие студенти плаќаат даноци, планираат како ќе живеат и минуваат низ сложени процеси кои бараат стабилна и свесна емоционална интелигенција. Сепак, студентската благосостојба сè уште е запоставена и недоволно финансирана низ академските институции во регионот. Студентите често се обременети со преголем товар, анксиозност, осаменост, недостаток на психолошка поддршка и несигурно домување или транспорт. Академскиот успех и студентската благосостојба се неразделно поврзани. Како што истакнуваат мислители како Нусбаум (2010)⁵ и Ноддингс (2005)⁶, образованието мора да биде втемелено во

⁵ Nussbaum, M. C. (2010). Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities [Не за профит: Зошто демократијата има потреба од хуманистички науки]. Princeton University Press.

⁶ Noddings, N. (2005). The Challenge to Care in Schools: An Alternative Approach to Education [Предизвикот на грижа во училиштата: Алтернативен пристап кон образованието]. Teachers College Press.

грижа, достоинство и делување. Кога студентската благосостојба е приоритет, институциите создаваат средини што поттикнуваат креативност, отпорност и демократско учество. Кога таа се занемарува, добиваме пасивно учење, незадоволна младина и висока стапка на напуштање на студиите.

ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА важноста на студентската благосостојба во универзитетите на Балканот е систематски игнорирана и дека не постојат организирани планови или структури за нејзино унапредување;

ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА без соодветен институционален одговор, многу студенти продолжуваат да се соочуваат со несигурно домување, финансиски потешкотии и ментални здравствени проблеми;

ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА студентската благосостојба често се третира како лична одговорност, наместо како системски приоритет;

ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА занемарувањето на благосостојбата остава долгорочни последици врз академскиот успех, демократското учество и општествената вредност на образованието;

Форумот за едукативни промени ги ПОВИКУВА академските институции, националните образовни власти и студентските организации ширум Западниот Балкан да преземат конкретни и координирани мерки за подобрување и заштита на студентската благосостојба, вклучувајќи, но не ограничувајќи се на:

1. Благосостојба на ментално и емоционално ниво

Менталната и емоционалната благосостојба се клучни фактори во процесот на остварување на личните цели. Тие се неразделен дел од секојдневниот живот, особено кога тој подразбира одговорности кои бараат фокус, продуктивност и вистинска вклученост. За студентите во високото образование, одржувањето на менталната и емоционалната благосостојба станува уште поважно, имајќи предвид дека тие се соочуваат со академски притисоци, личен раст, животни транзиции, но и страв и неизвесност во врска со иднината. Од следење на предавања и полагање испити, до справување со животот и неговите трошоци во нови и непознати средини (особено честа појава кај балканските студенти, со оглед на тоа што високото образование е достапно претежно во поголемите и поразвиени градови), студентите живеат секојдневие што е

комплексно и хаотично и бара развиени вештини за справување со предизвици, инстинкти за преживување и способности за мултитаскинг. Секој од овие аспекти бара стабилно ментално и емоционално здравје.

Според Советот на Европа (н.д.), емоционалната благосостојба подразбира способност да се биде отпорен, да се управува со сопствените емоции и да се негуваат позитивни чувства. Ова вклучува чувство на безбедност, вреднување и поддршка во сопствената средина – фактори кои се суштински при справувањето со универзитетските услови кои често се крајно стресни. Здравата емоционална состојба ја подобрува способноста на студентите да се концентрираат, да носат промислени одлуки и да се опоравуваат од неуспеси, и сето тоа е основа и за академски успех, и за личен развој.

Советот дополнително потенцира дека благосостојбата треба да се негува преку пристап кој ќе го опфати целото училиште (или, во овој случај, целиот кампус, вклучувајќи ги и професорите, помошниот персонал и колегите) во создавањето на средина која негува доверба, инклузија и емоционална сигурност. Ваквите средини не само што ја промовираат менталната благосостојба, туку ги охрабруваат студентите да бидат активни учесници во сопственото учење и социјална вклученост. Кога студентите се чувствуваат емоционално сигурни и ментално здрави, многу е веројатно дека ќе напредуваат, ќе придонесуваат и ќе водат со самоверба (Совет на Европа, н.д.)⁷.

Меѓутоа, на високото образование во Западниот Балкан му недостасува и стратешко, и финансиско планирање на програми, како и инструменти кои ја поддржуваат емоционалната и менталната благосостојба на студентите. **Затоа, Форумот за образовни промени бара:**

- Бесплатна обука на универзитетскиот кадар за ментално здравје и прва помош;
- Бесплатни програми за врсничка поддршка, работилници за справување со стрес и работилници за негување на менталното и емоционалното здравје, редовно организирани на кампусите, во домовите и во јавните простории на универзитетите;
- Финансирање на Канцеларијата за ментално здравје⁸ на Филозофскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, како и поддршка и промоција на нејзината работа меѓу студентите.

⁷ Council of Europe. (n.d.). Improving well-being at school. Campaign Free to Speak, Safe to Learn.
[Подобрување на благосостојбата во училиштата. Кампања „Слободно да зборуваме, безбедно да учиме“.]
<https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/improving-well-being-at-school>

⁸ <https://www.radiomof.mk/otvorena-kancelarija-za-mentalno-zdravje-na-mladi-pri-skopskiot-filozofski-fakultet/>

UNTIL THEN THE CHANTING CONTINUES...

NO MORE SILENCE, NO MORE DELAY
OUR MENTAL HEALTH, WE WILL PREPARE!

NO MORE SILENCE, NO MORE DELAY
OUR MENTAL HEALTH, WE WILL PREPARE!

2. Физичка благосостојба

Физичката благосостојба кај студентите подразбира нивно општо здравје, лична безбедност и способност да водат одржлив и балансиран начин на живот. Таа има значително влијание врз академскиот успех и личниот развој. Кога студентите се соочуваат со хроничен недостиг на сон, нередовни или нездрави навики во исхраната и ограничен пристап до неопходни здравствени услуги – и физички и ментални – нивната способност за фокусирање, задржување информации и активно учество во академскиот и социјалниот живот може сериозно да се наруши. Дополнително, овие проблеми можат да доведат до стрес, исцрпеност и ослабен имунитет.

Промовирањето на физичката благосостојба во образовните установи не значи само зголемување на свеста, туку и воспоставување на поддржувачки мрежи – како здрави оброци, услуги за ментално здравје и безбедна, пријатна средина што им овозможува на студентите да напредуваат и академски и психолошки. На универзитетите во Западен Балкан, корупцијата е главна пречка за напредокот и заштитата на физичкото здравје на студентите. Распределбата и управувањето со јавните средства е компромитирано од системската корупција, особено во здравството и образованието, сектори кои се клучни за благосостојбата на студентите. Кога средствата наменети за инфраструктура, исхрана, здравствени услуги или спортски објекти се злоупотребуваат, студентите остануваат без основни ресурси за здрав и балансиран живот.

На пример, поради фаворизирање или нетранспарентни јавни набавки, доаѓа до тоа јавните училишта да немаат доволно греење, санитарии или медицински персонал. Политичкото влијание и непотизмот во јавната администрација често резултираат со некомпетентен кадар кој раководи со здравствени програми, што доведува до неефикасност и занемарување.

Најмногу се погодени ранливите групи, како на пример малцинствата, семејствата со ниски приходи и децата од рурални средини, со што се им се отежнува пристапот до безбедна средина, здрава исхрана и грижа за менталното здравје и се продлабочува нееднаквоста. На крај, корупцијата ја поткопува основата што им е потребна на студентите за да го зачуваат своето здравје и да напредуваат на академски план. **Затоа Форумот за образовни промени бара:**

- Транспарентна и одговорна распределба на јавните средства во образованието и здравството, со редовни ревизии и граѓански надзор за да се спречи злоупотреба и да се гарантира дека ресурсите стигнуваат директно до студентите и училиштата.
- Имплементација на национални програми што гарантираат основни здравствени услуги во училиштата, како и редовни медицински прегледи, советување за ментално здравје и присуство на квалификуван здравствен персонал.
- Итни инвестиции во училишната инфраструктура: греење, санитарии, чиста вода и безбедни рекреативни простори.
- Достапна и здрава храна во студентските мензи.
- Поттикнување на физичка активност преку клубови и „предизвици за благосостојба“ (wellness challenges) во соработка со студентските собранија.

UNTIL THEN THE CHANTING CONTINUES...

STUDENTS DESERVE HEALTH, SAFETY, AND CARE,
WE DEMAND BETTER RESOURCES, IT'S ONLY FAIR!

STUDENTS DESERVE HEALTH, SAFETY, AND CARE,
WE DEMAND BETTER RESOURCES, IT'S ONLY FAIR!

3. Социјална благосостојба

За студентите да напредуваат на академски и личен план, мора да се чувствуваат прифатени, вклучени и да се дел од заедница која ги поддржува. Социјалната благосостојба е еден од најважните столбови на студентскиот развој и подразбира пристап до врсничка или институционална поддршка, чувство на припадност и значајни меѓучовечки односи. Самотијата и недостатокот на социјална поддршка се проблем и ден-денес, особено за оние кои живеат далеку од дома, се

меѓународни студенти или доаѓаат од маргинализирани средини. Кога студентите се чувствуваат изолирани, нивната мотивација и академски успех често опаѓаат, а се зголемува ризикот од анксиозност, депресија или напуштање на студиите. Покрај социјалната, финансиската и професионалната благосостојба се подеднакво клучни за способноста на студентот да се фокусира на студиите, да прави планови за иднината и да постави цврста основа за зрелоста. Финансиската благосостојба подразбира пристап до достапно образование, домување, храна и други основни потреби, а професионалната – пристап до квалитетно кариерно советување, практики, можности за развој на вештини и фер пазар на трудот.

Системските пречки како непотизмот, корупцијата и политичкото мешање сериозно ги ограничуваат финансиските и професионалните можности на студентите од Западниот Балкан. Студентите од семејства со ниски приходи често се наоѓаат во ситуација едвај да можат да ги покријат трошоците за школарина, превоз, па дури и основни потреби поради недостиг на државна поддршка и неправедна распределба на стипендии. Достојните студенти често се изоставени во случаи во кои стипендиите се доделуваат според лични врски или политичка припадност, наместо според заслуги или потреба.

Многу универзитети воопшто немаат (или имаат недоволно финансирани) кариерни центри, а праксите и почетните работни места најчесто се наоѓаат преку неформални мрежи наместо преку транспарентни и конкурентни процеси. Ова ја поткопува довербата на студентите во институциите и ги одвраќа од долгорочно планирање на кариерата. Културата на фаворизирање и нетранспарентниот пазар на трудот го поттикнува и одливот на мозоци, бидејќи младите бараат можности таму каде што меритократијата е правило.

Потребна е сеопфатна стратегија за финансиска и кариерна благосостојба: професионализација на универзитетските кариерни центри, воспоставување фер и транспарентни механизми за финансирање, партнерства меѓу академските институции и пазарот на трудот, како и обезбедување еднаков пристап до можности за практичка работа и вработување за сите студенти, без оглед на социо-економската или политичката позадина. **Затоа Форумот за образовни промени бара:**

- Национална ревизија и реформа на процесите за доделување стипендии, со цел транспарентност и елиминирање на политичка или лична пристрасност;
- Професионализација на универзитетските кариерни центри со посветен кадар, буџет и механизми за надзор;
- Национален портал за можности за пракса што гарантира транспарентен и меритократски пристап за сите студенти;
- Антикорупциски политики кои го криминализираат фаворизирањето и непотизмот при доделување стипендии, вработување и пракса, како и декриминализација на жртвите на корупција во високото образование;
- Регионална стратегија меѓу владите од Западен Балкан за справување со одливот на млади преку фер пазари на трудот и правични практики за вработување.

UNTIL THEN THE CHANTING CONTINUES...

EQUAL OPPORTUNITIES FOR ALL, NO MORE DECEIT,
WE DEMAND FAIR SCHOLARSHIPS AND CAREERS THAT TREAT US AS COMPLETE!

EQUAL OPPORTUNITIES FOR ALL, NO MORE DECEIT,
WE DEMAND FAIR SCHOLARSHIPS AND CAREERS THAT TREAT US AS COMPLETE!

4. Студентски стандард

Достапното, безбедно и пристапно домување и транспорт не се луксуз, туку основни предуслови за обезбедување на правото на образование и општата благосостојба на студентите. Сепак, стандардот на живот за студентите во Западен Балкан е на алармантно ниско ниво, што не само што ја загрозува физичката и менталната благосостојба на илјадници млади, туку и нивниот академски успех. Повеќето земји во регионот имаат запустени, преполни и лошо одржувани студентски домови, често без основни услови како интернет, топла вода, греење и хигиена. Многу домови не се реновирани со децении, а бројот на легла е недоволен за растечкиот број студенти во градовите.

Многу студенти се принудени да изнајмуваат приватно сместување, што е скапо, или секојдневно да патуваат на долги релации – особено оние од рурални средини или чии семејства не можат да си дозволат кирија во град. Јавниот превоз често е недостапен, лошо финансиран и безнадежен, а најпогодени се студентите во помалите градови и граничните области, каде што транспортот е скап или речиси

невозможен. Овие секојдневни логистички пречки особено ги погодуваат првите генерации студенти, жените и лицата од сиромашни семејства, кои често мораат да избираат меѓу образованието и основното преживување. Форумот за образовни промени активно го адресира проблемот со недоволниот студентски превоз во Северна Македонија преку конкретен предлог за субвенциониран студентски превоз. Истражувањата покажуваат дека финансискиот товар од секојдневните патувања – особено за студентите кои патуваат меѓу Скопје, Тетово, Штип и Битола – влијае врз посетеноста, еднаквоста и пристапот до образование. Иницијативата предлага модел на јавно-приватно партнерство, инспириран од примерот на Словенија, за да се направи меѓуградскиот превоз достапен и поправичен за сите редовни студенти.⁹

Занемарувањето на студентското домување и движење не само што ја поткопува еднаквата пристапност до високото образование, туку ја продлабочува и социјалната нееднаквост. Со ова ги ограничуваме студентите во пристапот до сите аспекти на универзитетскиот живот – од воннаставни активности и вмрежување, па сè до академска поддршка. Подобрувањето на студентскиот стандард е прашање на правичност, а не само инфраструктура. Кога студентите спијат во тесни простории, учат во темни соби, патуваат со часови или се загрижени дали ќе успеат да ја платат следната кирија, невозможно е да се очекува академски успех. Враќањето на достоинството и еднаквоста во студентското искуство во ЗББ бара итен и координиран одговор на национално и локално ниво.

Затоа Форумот за образовни промени бара:

- Итна реконструкција на студентските домови во Северна Македонија и државна поддршка за проширување на капацитетите низ целиот регион;
- Отворени и правични механизми за распределба на студентите по домовите, со приоритет за студенти од сиромашни семејства, рурални средини и оние што студираат далеку од дома;
- Национални субвенции за јавен студентски превоз, со попусти или бесплатен превоз според социо-економскиот статус и оддалеченоста од универзитетот;
- Приоритизација на студентската мобилност преку стратешки инвестиции во регионалната и урбаната транспортна инфраструктура, особено во недоволно развиени или изолирани области.

⁹ Форум за образовни промени (2024). Предлог-мерка за субвенциониран студентски превоз. fch.mk/предлог-мерка-за-субвенциониран-студ/

UNTIL THEN, THE CHANTING CONTINUES...

NO MORE CRAMPED DORMS, NO MORE LONG RIDES,
STUDENTS DESERVE BETTER — WITH EQUAL ACCESS TO ALL STRIDES!

NO MORE CRAMPED DORMS, NO MORE LONG RIDES,
STUDENTS DESERVE BETTER — WITH EQUAL ACCESS TO ALL STRIDES!

ЗАКЛУЧОЦИ

Оваа Повелба не е молба. Таа е декларација.

Повелбата за студентско учество и благосостојба е храбро отфрлање на молкот, апатијата и институционалната рамнодушност што долго време го дефинира високото образование на Западен Балкан. Таа е одговор на систем кој премногу често ги гледа студентите како пасивни приматели, наместо како активни градители на сопствената иднина. Со оваа Повелба афирмираме дека студентите не се товар на системот — тие се причината зошто тој постои.

Секоја глава од оваа Повелба, од студентското управување и финансиската правда, до менталното здравје, домувањето и академскиот интегритет, не ги наведува само неуспесите на институциите, туку и конкретните патишта за обновување. Ова не се нејасни желби, туку остварливи барања, втемелени во реалноста, истражувањето и гласовите на илјадници студенти кои одбиваат да бидат фусноти во одлуките за нивната иднина.

Форумот за образовни промени ја нуди оваа Повелба на универзитетите, министерствата, парламентите и студентските тела како компас за реформи, но и како предизвик: ќе продолжите ли да управувате со пропаѓањето преку козметички промени, или ќе го прифатите повикот на оваа генерација со храброст за вистинска обнова?

Зошто? Затоа што ниеден систем што ги маргинализира студентите не може да се нарече демократски. Ниеден универзитет што толерира неправда не може да се претставува како извор на знаење. И ниедна иднина изградена без студентите никогаш нема да им припаѓа ним.

Нека оваа Повелба биде почеток на движење — не само за реформа, туку и за враќање на високото образование во рацете на студентите.

Дотогаш, скандирањето продолжува — сите горе за своите права!

WWW.FECH.MK